

עמותת קאמבק

מקדמים עוברי חוק למען חברה בריאה

**תכנית מדיניות
לשיקום עוברי חוק**

לזכרה של ארן גורן ז"ל

מנהלת הפעילות של קאמבק

נרצחה בטבח 7.10.23

תוכן עניינים

3	מי אנחנו
4	דברי פתיחה
6	תקציר צעדי מדיניות
8	רקע ונתונים
↓	חקיקה ושינוי מדיניות
10	• פתרון כולל
11	• עדויות
12	• הנפקת אמצעי זיהוי
13	• הסדרת חובות
14	• טיפול רפואי בקהילה
15	• טיפול סוציאלי מתכלל בקהילה
16	• דיור
17	• תוכניות תעסוקתיות
18	דברי סיכום
19	לעילוי נשמת ארן גורן ז"ל
20	פרטים ליצירת קשר

מי אנחנו

אדם ששילם את חובו לחברה ולא מצליח להיקלט בקהילה, מייצג בעינינו חיים אבודים. המשפחה שלו משלמת מחיר, החברה שלנו משלמת מחיר.

בקאמבק נותנים לעוברי החוק כלים להשתלבות מחדש. יד ביד, במרחב חם ומאיר פנים, מלווים הרכזים והמאמנים שלנו את המשתתפים אל מחוץ למעגלי הפשיעה; מיצוי זכויות לתעסוקה יציבה ובעלת ערך; לחיים בעלי משמעות.

ארן גורן ז"ל
מנהלת פעילות

מתן הלוי
מנהל

אוה שורץ
מייסדת

נתלי בירנבום
יו"ר העמותה

אופיר דיין
אחראית מדיה ותקשורת

ועד מנהל ומייסדים

חגי רזניק
ראש מכון ריפמן

מוסא דיאב
יזם מנהל ופעיל חברתי

נתלי בירנבום
יו"ר עמותה

אוה שורץ
מייסדת

אדוארד שטרנגולד
יזם ומנכ"ל בליקס

נתן איתן
יועץ ארגוני ומנחה קבוצות

מירי מיכאלי
עיתונאית ואשת תקשורת

"אנחנו רואים את האדם, לא את עבירת החוק שביצע"

שלום וברכה,

עמותת קאמבק הוקמה לפני 5 שנים מתוך אמונה שכל אדם זכאי להזדמנות שנייה. אנחנו מאמינים בכוחנו, כעמותה וכחברה, לסייע לאסירים משוחררים לחזור לחברה כאזרחים יצרניים ומועילים, ולא לשוב לחיי הפשע ולבית הכלא.

אנו מאמינים שרק גישה כוללנית וממוקדת לשיקום עוברי חוק לשעבר, שמסייעת להם במגוון תחומי החיים ומכירה בקשיים הייחודיים העומדים בפניהם, יכולה לתת להם הזדמנות אמיתית לחזור לחברה כאזרחים נורמטיביים. חוברת מדיניות זו מפרטת את התוכניות והפעולות שאנו ממליצים ליישם בכל אחד מהתחומים הללו על מנת לסייע לעבריינים משוחררים להשתקם בהצלחה

אני מזמינה אתכם לקרוא את החוברת ולהירתם למאמץ החשוב הזה, ביחד נוכל להביא לשינוי אמיתי בחייהם של רבים.

בברכה,

נתלי בירנבום

יו"ר עמותת קאמבק

שלום רב,

עמותת קאמבק הוקמה כדי לתת הזדמנות לאדם שסיים לרצות את עונשו, שלא לחזור לסורו, אלא להפוך לאזרח מועיל לחברה. במקום שיתעסק באלימות, הוא יקבל הזדמנות אמיתית לעבוד בצורה חוקית ויתנהל כאחד האדם. במקום שימכור סמים, הוא ימכור תפוזים.

המצב כיום מקשה על השתלבותם של אסירים משוחררים בחברה, לאור חסמים בירוקרטיים וחברתיים, כאשר הכלים הסטנדרטיים להתמודדות עם פשיעה ואלימות הם משטרה, בתי משפט ובתי סוהר. מטרת התכנית להציע דרך אחרת, דרך של שיקום ושילוב אסירים משוחררים בקהילה, למען חברה בריאה ובטוחה יותר.

התכנית מציעה מתווה להתמודדות עם מספר כשלים בירוקרטיים המקשים על חזרה חלקה של אסירים לעולם התעסוקה בפרט, ולקהילה בכלל, בטרם שחרורם מהמאסר. כאשר אותם אסירים משוחררים, ואין בידיהם מסמכים בסיסיים, כדוגמת ת.ז, מקום לישון ועבודה מסודרת, והם נאלצים להתמודד עם חשבון בנק מעוקל - האפשרות לחזרה למוטב מתרחק והופכת לקשה מנושא.

התמודדות שלנו כחברה עם האסירים ביום שבו הם מסיים לשלם את חובם לקהילה הוא האינטרס של כולנו. עצימת עיניים אל מול החסמים עמם נאלצים האסירים המשוחררים להתמודד בבואם לשקם את חייהם, מהווה פגיעה מתמשכת בהם ובקהילה כולה. התכנית מטרתה לעזור לאסירים המשוחררים, וכך לעזור לכולנו - ליצירת חברה בריאה, תקינה ופחות אלימה.

עם פרוץ המלחמה וההשלכות המורכבות על אוכלוסיות הרווחה, החלטנו להתמקד בנושא הנגשת זכויות לאוכלוסיית עוברי החוק ברמה רוחבית יותר, ואנו מפתחים כלים דיגיטליים שיתנו כלים לכלל אוכלוסיית עוברי החוק.

בקישור הבא, כל עובר חוק יכול לבדוק בצורה פשוטה ונגישה על זכויותיו:

<https://ec2nije5800.typeform.com/to/tX6YL99Y>

מתן הלוי
מנהל, קאמבק

תקציר צעדי מדיניות

התכנית המוצעת נוגעת להסדרת שישה תחומים מרכזיים בחייו של האסיר המשוחרר, בשתי נקודות מרכזיות - בעת מאסרו בבית הכלא, ולאחר שחרורו לקהילה, כמפורט בחוברת זו. ללא סיוע בהסדרת הנושאים הקריטיים הדרושים לאדם כדי לעלות את חייו על המסלול, היכולת של אסיר משוחרר לשקם את חייו מוגבלת מאוד. צעדים אלו יכלו לסייע לאסירים המשוחררים לקבל הזדמנות אמיתית לשוב לחיים תקינים, מלאים ומספקים את ששת התחומים המפורטים להלן, יש להתחיל להסדיר בעת המאסר, ולהמשיך לאחר השחרור.

הנפקת אמצעי זיהוי:

- גיבוש "נוהל הפקת תעודת זהות והתחברות למערכת הזיהוי הממשלתית לאסירים טרם שחרורם", בידי רשות האוכלוסין וההגירה, בשיתוף פעולה עם שר הפנים, נציגי שב"ס, ורשות התקשוב הממשלתית במשרד הכלכלה והתעשייה.

הסדרת חובות:

- קידום הצעת חוק להשהיית הליכי עיכוב הליכים בהוצאה לפועל, אשר הוגשה ביום 25.12.23, ע"י ח"כ יצחק פינדרוס, ח"כ ינון אזולאי וח"כ יואב סגלוביץ (הצעת חוק הוצאה לפועל (תיקון - השהיית הליך ואי נקיטתו כלפי אסירים משוחררים, התשפ"ד-2023).
- תיקון נוהל רשות האכיפה והגבייה - "נוהל בעלי תפקידים", לצורך כניסתם של נציגי רשות האכיפה והגבייה, הוצאה לפועל והמרכז לגביית כנסות, לכותלי הכלא, כדי ליידע את האסירים בחובותיהם, ולהפנותם לטיפול "ל"סיוע המשפטי" בהתאם לצורך.

רצף טיפול רפואי בקהילה:

- הקמת צוות ייעודי של נציגי קופ"ח, משרד הבריאות, שב"ס ועמותות לשיקום אסירים, לגיבוש נהלים להעברת מידע רפואי בתום המאסר לקופות החולים, לרבות מתן עותק קשיח לאסיר בעת השחרור.
- הצוות (לעיל) יגבש נהלים לקליטת אסיר לאחר שחרורו במרפאת האם בקופת החולים אליה ישוּיך, לרבות סיוע בקבלת כרטיס קופת חולים, נגישות למערכת הדיגיטלית של קופת החולים, ותורים ראשוניים אצל רופא המשפחה אליו ישוּיך האסיר לאחר שחרורו, ורופאים מומחים בהתאם לצורך.

טיפול סוציאלי מתכלל בקהילה:

- גיבוש חוזר מנכ"ל לקליטת אסירים משוחררים במשרד הרווחה וביטחון החברתי. חוזר המנכ"ל יאפשר ליצור קשר רציף בין העו"ס לשיקום האסיר במחלקה לשירותים חברתיים במקום מגוריו המיועד של האסיר, לבין האסיר, עוד טרם שחרורו מהכלא, ולתמוך ביצירת קשר בר קיימא לאחר השחרור.
- תיקון נוהל מספר 1036-20, "הפעלת מערך העבודה הסוציאלית בשב"ס", ברשות בתי הסוהר, כדי לתמוך ביצירת קשר בין האסיר לבין העו"ס לשיקום האסיר במחלקה לשירותים חברתיים, בזמן המאסר, בתוך כותלי בית הכלא.

סיוע במציאת מקום מגורים:

- תיקון נוהל מספר 1036-20, "הפעלת מערך העבודה הסוציאלית בשב"ס". התיקון יאפשר להסדיר תהליכים בירוקטיים הקשורים בקבלת סיוע בתשלום שכר דירה, בליווי המערך הסוציאלי של שב"ס.
- תיקון נוהל 08/05 של משרד הבינוי והשיכון, "הקצאת דירות בשכירות בדיור הציבורי", לצורך הוספת קטגורית "אוכלוסיית האסירים המשוחררים" לזכאים לדיור ציבורי.

תכניות תעסוקתיות:

- הנגשת סיוע במציאות עבודה לאסירים בעודם בבית הכלא תוך גיבוש נוהל עבודה בבית הכלא, בליווי משרד העבודה, תוך שמירה על רצף הסיוע גם לאחר שחרורו של האסיר, בקהילה.
- הוספת "אסירים משוחררים" לקטגוריות של "אוכלוסייה מוחלשת" במינהל תעסוקת אוכלוסיות במשרד העבודה, ופיתוח תכניות תעסוקה ייחודיות עבורם.
- התחלת פיילוט במרכז הכוון רלוונטי, שפועל כבר היום, תוך גיבוש נוהל לתחילת עבודה בתוך בתי הכלא, טרם שחרורו של האסיר.

החוברת נכתבה בסיוע עו"ד מיטל שפירא - קידום מדיניות ואסטרטגיה פוליטית.
ליצירת קשר: 054-521-4408 | meitalshapira5@gmail.com

רקע ונתונים

'רצדיביזם' (בעברית - "מועדות") הוא מונח המתאר חזרה לפעילות עבריינית ומאסר לאחר נשיאה בעונש מאסר. מקובל למדוד מועדות על ידי אחוז המשוחררים בשנה נתונה החוזרים למאסר בטווח של חמש שנים. כיום עומד שיעור המועדות בישראל על כ-40%, כאשר לא חל שינוי מהותי בשני העשורים האחרונים. לעומת זאת, מדינות שונות בעולם הפחיתו את שיעורי המועדות שלהן בעשרות אחוזים בזכות מערכות שמקדמות הליכי שיקום אסירים לפני ואחרי השחרור (ראו: "שילובם מחדש - האומנם?", פרופ' אפרת שהם וד"ר רותם אפודי, ראש מחלקת מחקר ברש"א, הרשות לשיקום האסיר; הסניגוריה הציבורית - דוח פעילות לשנת 2019; "משלמים מחיר", צליל פלם, אונ' בר אילן, 2018).

בכל שנה משתחררים כ-6,500 אסירים פליליים בישראל. נכון לשנת 2020, העלות המוערכת של החזקת אסיר מגיעה לכדי 226,270 ₪ לשנה, כאשר בהערכה שביצע אגף התקציבים בשנת 2016, העלות של כל אסיר שחוזר לכלא מוערכת ב-3.1 מיליון ₪ בערך מהוון (חישוב זה כולל את הנזק למשק מהפשיעה והעדר השיקום, והשלכותיו על משפחתו ועל המשק) (ראו: דוח מבקר המדינה, 2021).

לאור האמור לעיל, מעבר לסוגיות החברתיות והמוסריות שבסיוע לאסירים לצאת ממעגל הפשיעה, נקודת מבט תועלתנית - כלכלית תשאף לפתח שירותי שיקום יעילים ובכך לחסוך למדינה מיליארדי שקלים.

הנתונים בישראל מראים כי אסירים מיישובים בעלי דירוג נמוך באשכול החברתי-כלכלי הינם בעלי שיעורי מועדות גבוהים יותר, וכי לאסירים הכלואים בגין עבירות רכוש אחוזי מועדות גבוהים יותר מהמוצע. מנתונים אלו ניתן להסיק שאחד הגורמים העיקריים למועדות, גם אם אינו הבלעדי, הוא חוסר ביטחון כלכלי. מספר המאסרים החוזרים ומשך המאסר מהווים גם הם גורמים משמעותיים בחזרה לכלא.

אסירים משוחררים מתמודדים עם חסמים רבים בניסיון לחזור להתנהלות תקינה בחברה. בין היתר ניתן למנות קשיים בתחום התעסוקה וההשכלה, קשיים בהתנהלות כלכלית וחובות, אוריינטציה מערכתית ודיגיטאלית נמוכה וקושי במיצועי זכויות, קשיים רגשיים הנובעים מהחזרה למרחב שמחוץ לכותלי הכלא וקשיים בחזרה למשפחה ולקהילה.

חוק רש"א (הרשות לשיקום האסיר) מקנה לרש"א את הסמכות לטפל בכלל האסירים המשוחררים תושבי ישראל. מתוך כלל האסירים הפליליים תושבי ישראל ששוחררו בשנים 2016-2020, שיעור האסירים העשויים להתחייב בליווי, מעקב, פיקוח ושיקום על ידי רש"א לאחר שחרורם הסתכם בממוצע בכ-22%. בפועל, כ-78% מהאסירים המשוחררים שאינם משתחררים שחרור מוקדם - לא מקבלים שירות שיקום בקהילה כלל.

כ-78% מעוברי החוק לשעבר משתחררים בתום מאסר מלא. אוכלוסייה זו בעלת שיעור מועדות גבוה משמעותית מהאסירים שמשוחררים בשחרור מוקדם, כאשר בקרב החוזרים למאסר מאוכלוסייה זו שיעור החזרה בשנה הראשונה עמד על כ-45% לאורך השנים. יצוין כי מגמה זו השתנתה במידת מה מאז 2014, אך שיעור המועדות בתום חמש שנים נשאר דומה, ועדיין קצב המועדות בשנה הראשונה מהשחרור הוא הגבוה ביותר.

בשנים האחרונות עמותת קאמבק הובילה תכנית שיקום לאסירים משוחררים - "תכנית ריסטרט", אשר נחלה הצלחה רבה במניעת כניסה נוספת למאסר. בהתאם למחקר של עמותת קאמבק משנת 2023, נמצא כי רק

2.5% מהאסירים המשוחררים שעברו תכנית התערבות שמתמקדת בהסדרת חובות ומציאת עבודה, חזרו לכלא (וזאת לעומת הנתונים הכלליים המצביעים על 40% שחוזרים לכלא).

סוגיית הסדרת החובות היא קריטית ליכולתו של האסיר המשוחרר להשתקם ולשבור את מעגל הפשיעה. כאשר אסירים משוחררים מקבלים סיוע בהסדרת חובות ומציאת עבודה, ישנה עליה מזוהקת ברצון שלהם לקבל טיפול רגשי, והרוב המוחלט של האסירים המשוחררים מתקדם בתעסוקה וברווחה האישית (ראו: מחקר מטעם עמותת קאמבק, בשיתוף הכוורת, מטעם קרנות הביטוח הלאומי והג'וינט, ואלטרואיזם אפקטיבי).

להלן מבנה תכנית "ריסטרט" מטעם קאמבק:

שלב א':

השלב הראשון של התכנית, בחודשים 1-3, מתמקד בהסדרת חובות ומיצוי זכויות. אסירים משוחררים מתמודדים לא פעם עם חשבונות בנק מעוקלים, חובות, ריביות, פיגורים וקנסות. בתקופת המאסר הם לא יכולים להתפרנס, וכך נצברות ריביות נוספות על החובות. כאשר אותם אסירים משתחררים, חשבון הבנק המעוקל והחובות המפוזרים בין רשויות שונות מונעים מהם להשתלב בעבודה ולצאת ממעגל הפשיעה, שכן השכר מועבר מיידית להוצאה לפועל לכיסוי חובות עבר - וכך הם לא יכולים לכלכל ולפרנס את משפחותיהם בשלב זה, עמותת קאמבק מסייעת לאסירים המשוחררים בהסרת חסמים הנובעים מחובות כספיים, מעניקה הדרכה פיננסית, ומבצעת פעולות מול רשויות האכיפה (כגון - השהיית עיקולי חשבון ותכנית לפריסת חובות). כמו כן, בשלב זה מסייעים לאסירים המשוחררים במיצוי זכויות בסיסיות, ביניהן, הנפקת תעודת זהות, קבלת קצבאות ייעודיות מביטוח לאומי, משרד השיכון וכך הלאה.

שלב ב':

השלב השני של התכנית, בחודשים 4-5, מתמקד בהיכרות עם האסיר המשוחרר וסיוע במציאת עבודה בקהילה. במהלך החודש הראשון מתקיימים מפגשים שבועיים עם מלווה מטעם עמותת קאמבק לצורך רכישת מיומנויות, זיהוי חוזקות אישיות וחסמים ייחודיים, וליווי צמוד עד להעסקה.

שלב ג':

השלב השלישי של התכנית, בחודשים 6-8, מתמקד בליווי האסיר המשוחרר במקום העבודה החדש לשם השגת יציבות תעסוקתית. בחודשים אלו המלווה מטעם עמותת קאמבק יתן דגש על סגירת קצוות מבחינת העסקה, מפגש שבועי לטובת מעקב, רפלקציה וייעוץ, ביקורים במקום העבודה וכיו"ב.

שלב ד':

השלב הרביעי של התכנית, בחודשים 9-12, מתמקד בקידום אופק תעסוקתי. לאחר יציבות של שלושה חודשים במקום עבודה, האסיר המשוחרר יכול להמשיך לשלב מתקדם ולהתחיל תהליך עם מאמנת תעסוקתית ייעודית, בכדי לייצר "מפת דרכים" ואופק תעסוקתי ארוך טווח, בדגש על מתן הכשרה מקצועית והעצמה אישית. כדי ליצור המשכיות ולתת לאסיר המשוחרר תחושה של ליווי פרטני וקרוב, הקשר עם המלווה האישי נמשך לאורך כל התהליך.

פתרון כולל

כדי להוביל לשינוי משמעותי בתחום שיקום אסירים משוחררים, צריך לדאוג שהאסיר המשוחרר יצא מכותלי בית הכלא כאזרח מן המניין. אזרח שמחזיק בכל המסמכים הנדרשים, כדוגמת תעודת זהות, כרטיס קופת חולים וכו', אזרח שיכול להתחיל לעבוד ולפרנס את עצמו ואת משפחתו.

כיום, האסיר המשוחרר איננו יוצא, מבחינה מהותית, כאזרח, שכן לרוב חסרים לו מסמכי זיהוי בסיסיים, ולאור החובות והעיקולים המוטלים עליו, הוא לא יכול לעבוד בצורה חוקית. במציאות זו, המדינה נותנת לגיטימציה לעבודה בשחור, ובמחדל מתמשך, מקשה על האסיר המשוחרר להפוך לאזרח מן המניין.

כדי שתהליך השיקום ישא פירות, יש צורך להתחיל להכין את האסיר ליום השחרור, עוד בעת המאסר. על כן, שב"ס צריך לעבוד בצורה אינטגרטיבית עם משרדי הממשלה הרלוונטים, כדי שהאסיר יצא ביום השחרור - כאזרח מן המניין, מוכן להתחיל בתהליך המפרך של שיקום חייו מבחינה אישית, תעסוקתית, משפחתית ונפשית.

נדרשת נציגות ושיתוף פעולה של כלל משרדי הממשלה הרלוונטים - משרד הפנים, משרד הבריאות, משרד הרווחה, משרד השיכון וכו' - אשר יכינו את האסיר, טרם שיחררו, לימיו הקרבים כאזרח מן המניין.

כיום, האסירים המשוחררים המעטים שעוברים תהליך שיקום באמצעות רש"א, לרוב לא עוברים תהליך שיקום מהותי. עו"ס מטעם רש"א שמלווה את האסיר המשוחרר נדרשת לסייע לו מיום שחרורו בתהליכים מורכבים של פרוצדורה ובירוקרטיה. תהליכים אלו לוקחים זמן, זמן בו האסיר המשוחרר נדרש לעבוד כדי לכלכל אותו ואת משפחתו, ורבים פונים, בלית ברירה, לעבודה לא חוקית. הכנת האסיר, טרם שחרורו, כך שיצא מכותלי בית הכלא כאזרח מן המניין, יוריד עומס ולחץ מרש"א, ויאפשר לעו"ס לסייע לאותו אזרח לתכנן את צעדיו הראשונים ולבנות את חייו.

צעדי שיקום בכלא ובקהילה

עדויות

"לא ידעתי איך ללכת למשרד הפנים להוציא תעודת זהות, לא ידעתי איך להוציא מסמך ירוק לרישיון נהיגה. לא ידעתי לסדר או אפילו להתחיל לסדר את החובות שלי."

ברוך, ממרכז הארץ. 12 פעמים בכלא, למעלה מ-25 שנה במצטבר

"הלכתי לרופא בקופת חולים אחרי שהשתחררתי, הייתי כמעט 8 שנים בכלא ובזמן הזה קיבלתי אסתמה. הרופא מסתכל במחשב שלו ואומר לי שאין לי אסתמה, לא ידעתי אם לבכות או לצחוק. הרופא רצה לעשות לי בדיקות ולראות אם יש לי באמת אסתמה כי הוא חשב שאני משקר. למזלי עמותת קאמבק עזרה לי להשיג את המסמכים הרפואיים, לי לא היה מושג איך להשיג אותם."

ניסים, בן 55, ממרכז הארץ

"הייתי צריך עזרה במיצוי זכויות, להגיש בקשה של לקבלת קבצת נכות. לא יכולתי לבד. אפילו קצינת המבחן לא עזרה לי בזה."

הלל, בן 52, מהדרום

"הייתי אדם נורטיבי, התדרדרתי לסמים ואז התגרשתי. לא שילמתי חובות ואז הגעתי לכלא ושם הפכתי את זה למקצוע. הייתה פעם שהשתחרתי והלכתי לאיזה דירה ריקה בשכונת התקווה, חזרתי לפשע בשביל שיהיה מקום לישון ולאכול. לא היה לי מקום מחוץ לכלא."

מרדכי

"השתחררתי מהכלא, הלכתי 4 פעמים שינפיקו לי תעודת זהות, הייתי צריך את זה בשביל לקבל את מענק השחרור שמגיע לי! בגלל שלא נתנו לי לא היה לי מה לאכול, הייתי רעב."

אנונימי

"בכל העבודות ביקשו ממני את תעודת הזהות, כמה ימים אחרי ראיון העבודה התקשרו ואמרו שאני לא מתאים, ידעתי שזה בגלל הרישום הפלילי שלי. תקופה ארוכה חיפשתי עבודה אבל לא הצלחתי למצוא."

דוד

צעדי שיקום בכלא ובקהילה

מדיניות וחקיקה

הנפקת אמצעי זיהוי

אתגרים

רבים מהאסירים ששוהים בכלא מגיעים ללא תעודות זהות, או עם תעודות זהות פגומה. בנוסף, לרובם אין מספיק נתונים מאמתים המאפשרים להם לפתוח חשבון במערכת הזיהוי הממשלתית. מצב זה מונע מהם למצות את זכויותיהם הבסיסיות כאזרחים.

הנפקת תעודות זהות לאסירים משוחררים בקהילה והסדרת יכולת הזדהות במערכת הזיהוי הממשלתית דורשות בירוקרטיה וזמן. אי לכך, מיומו הראשון של האסיר המשוחרר מחוץ לכותלי בית הכלא, הוא עובר על חוק החזקת תעודות זהות והצגתה, תשמ"ג-1982, ואינו יכול להסדיר את חייו ולמצות את זכויותיו הבסיסיות. קיים נוהל שמאפשר להנפיק תעודות זהות בכלא, אך זה דורש מספר רב של חתימות ואיננו אפקטיבי. כמו כן, ניתן להגיע למשרד הפנים ולקבל תעודת זהות זמנית בהצגת אישור שהייה עדכני, אך הנוהל לא עובד כראוי. בפועל, אותם אסירים משוחררים נופלים בין הכיסאות, ולא מצליחים לשקם את חייהם ולהתחיל מערכת יחסים מוסדרת עם רשויות המדינה השונות.

הפתרון המוצע

כדי לאפשר לאסירים משוחררים להתחיל את חייהם כאזרחים מן המניין, יש לגבש מסלול בו נציג משרד הפנים גייע לבית הכלא, ינפיק תעודות זהות לכלל האסירים הזקוקים לכך, ויסייע להם להתחבר למערכת הזיהוי הממשלתית, תוך אימות זהות של האסיר על ידי איש צוות בשב"ס או ברווחה. ישנן לכל הפחות שתי אופציות להסדרת נוהל זה: פקיד קבוע של משרד הפנים בבתי הכלא (בדומה למצב במחלקת יולדות בבתי החולים השונים), או הגעה של פקיד באופן קבוע כל כמה חודשים (בדומה למבצע של משרד הפנים לאחר טבח 7.10.23, אז הוקמו במהירות לשכות מרשם אוכלוסין ניידות במקומות הריכוז של המפונים, והנפיקו להם אמצעי זיהוי).

על כן, רשות האוכלוסין וההגירה נדרשת לגבש "נוהל הנפקת תעודות זהות והתחברות למערכת הזיהוי הממשלתית לאסירים טרם שחרורם", ובו יפורטו דרכי הגעתם של נציגי רשות האוכלוסין וההגירה לבתי הכלא. גיבוש נוהל זה צריך להיעשות בשיתוף פעולה עם שר הפנים ונציגי שב"ס וכן רשות התקשוב הממשלתית (משרד הכלכלה והתעשייה), לצורך הקמת מסלול מיטבי ויעיל.

צעדי שיקום בכלא ובקהילה

מדיניות וחקיקה

הסדרת חובות

אתגרים

חובות הם החסם המרכזי לשיקום ומניעת חזרה לכלא (רצדיביזם). אחוזים גבוהים מאוד מכלל האסירים המשוחררים נתקלים בבעיות של התמודדות עם חובות המקשים עליהם להשתלב בחברה, מדובר במעגל פשיעה שקשה מאוד לצאת ממנו. החובות יכולים לנוע בין הוצאה לפועל, המרכז לגביית קנסות, ביטוח לאומי ועוד, ואין גוף מרכזי מולו יכול האסיר להתוודע לחובותיו ולהסדיר אותם. בעת שהותו במאסר, החובות ממשיכים לצבור ריביות, ונוצרים עיקולים על חשבון הבנק, וכך, למעשה, לא ניתן להתחיל לעבוד בעבודה חוקית בעת השחרור.

אסיר בכלא לא יכול לדעת מה הם חובותיו הכספיים ברשות האכיפה והגבייה, ובכלל. למעשה, בעת שהותו במאסר, האסיר לא מודע למצבו הכלכלי האמיתי, ולא יכול להתכונן אליו. גם אם ממונה עורך דין לטיפול בחובות, הוא מוגבל ביכולתו להגיע הסדרים כאשר החייב נמצא במאסר פעיל. נדרש תהליך ארוך ומסורבל של השגת המידע בקהילה לצורך הסדרת החובות, במקביל לעיקולים פעילים, אשר מונעים מהאסיר לעבוד בעבודה חוקית ולפרנס בכבוד את עצמו ואת משפחתו.

הפתרון המוצע

ביום 25.12.23 הוגשה הצעת חוק הוצאה לפועל (תיקון - השהיית הליך ואי נקיטתו כלפי אסירים משוחררים), התשפ"ד-2023, על ידי ח"כ יצחק פינדרוס, ח"כ ינון אזולאי וח"כ יואב סגלוביץ, בסיוע עמותת קאמבק. מטרת התיקון ליצור הסדר ביניים עבור אסירים משוחררים, שיאפשר להם לפתוח הליך לעיכוב הליכים בהוצאה לפועל, ולהתחיל בבירור כלל חובותיהם ולפעול להסדרתם, מיום שחרורם, לצד השתלבות בעבודה חוקית.

כמו כן, נדרשת כניסה של נציגי רשות האכיפה והגבייה, הוצאה לפועל והמרכז לגביית קנסות, לתוך כותלי בית הכלא, כדי לסייע לאסיר טרם השחרור ביידוע חובותיו. לאלו מהאסירים שימצא כי עומדים לחובתם חובות, יצוות עו"ד מטעם "הסיוע המשפטי", שיסייע להם להסדיר את חובותיהם. על כן, יש לפעול לתיקון נוהל של רשות האכיפה והגבייה - "נוהל בעלי תפקידים", על ידי אגף ההוצאה לפועל הארצי.

צעדי שיקום בכלא ובקהילה

מדיניות וחקיקה

טיפול רפואי בקהילה

אתגרים

כיום, אסירים משוחררים נתקלים במכשולים רבים בבואם לקבל טיפול רפואי בקהילה לאחר השחרור. לרבים מהם אין מספיק נתונים מאמתים המאפשרים להם לפתוח חשבון במערכת קופת החולים, והמידע הרפואי שנצבר במהלך המאסר, לא עובר לקופות החולים. יצוין כי לרוב האסירים המשוחררים אין יכולת כלכלית לפנות לרפואה פרטית.

מציאות זו גורמת להרעה בבריאותם הפיזית והנפשית של אסירים משוחררים, פוגעת ברצף הטיפולי, ומובילה לתחלואה נוספת. האסירים המשוחררים נותרים ללא כל טיפול הולם, דבר שמוביל לקושי נוסף בתהליך השיקום, ובפרט ביצירת יציבות תעסוקתית.

הפתרון המוצע

כדי לאפשר לאסירים משוחררים רצף טיפולי וגישה למערכת הבריאות הציבורית, נדרש ליצור חיבור בין הטיפול הרפואי הניתן בבית הכלא, לקופת החולים הרלוונטית אליה ישתיך האסיר לאחר שחרורו. יש לוודא כי התיק הרפואי של האסיר המשוחרר עובר מבית הכלא למרפאת האם הקולטת של האסיר המשוחרר במקום מגוריו, וכן לוודא נגישותו של האסיר המשוחרר לקופת החולים.

על כן, יש להקים צוות מיוחד של נציגי קופות החולים ומשרד הבריאות, שב"ס ועמותות לשיקום אסירים. הצוות המיוחד יגבש נהלים להעברת מידע רפואי בתום המאסר לקופת החולים, לרבות מתן עותק קשיח של התיק הרפואי כולו בעת השחרור, וכן נהלים לקליטת אסיר לאחר שחרור במרפאת האם בקופת החולים. הנהלים יסייעו ליצירת מסלול נגיש לקבלת כרטיס קופת חולים ולקליטה במרפאת האם, תוך שימוש בפרמטרים נוספים לאימות זהותו של האסיר המשוחרר (מספר אסיר, תאריך שחרור וכיוצב').

צעדי שיקום בכלא ובקהילה

מדיניות וחקיקה

טיפול סוציאלי מתכלל בקהילה

אתגרים

בעיות רגשיות ונפשיות, שלרוב מהוות נסיבות מוקדמות לעבירות אותן עבר האסיר, נוטות להתעצם ולהתגבר במשך המאסר. לאחר השחרור, בעיות אלו, יחד עם הצורך להתמודד עם המציאות מחוץ לכותלי הכלא, מציפות את האסיר, וגורמות להתדרדרות במצבו הכלכלי והבריאותי. נסיבות אלה מהוות זרז לשימוש חוזר בסמים, ולחזרה לדפוסי אלימות ופשיעה.

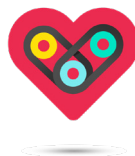
בהתאם לחוק, אסיר משוחרר זכאי לליווי, סיוע וטיפול מטעם העובד הסוציאלי לשיקום האסיר במחלקה לשירותים חברתיים במקום מגוריו (להלן: "העו"ס הקולט"). לפי סעיף 3 לחוק הרשות לשיקום האסיר, תשמ"ג-1983, על הרשות לשיקום האסיר האחריות לפעול לקליטת אסירים משוחררים ולשיקומם בקהילה. בהתאם לנהלים, האסיר המשוחרר זכאי לקבל תכנית שיקום אישית, לו ולמשפחתו, ולשם כך הוא נדרש ליצור קשר, לאחר השחרור, עם העו"ס הקולט.

בפועל, לא מתבצע חיבור אוטומטי בין האסיר המשוחרר לעו"ס הקולט, והאסיר המשוחרר לא מוכר על ידי הרווחה ולא מקבל שירותים סוציאליים. העו"ס הקולט לא נכנס לבית הכלא לפגוש באסיר טרם שחרורו, ואין גורם שמסייע ליצור רצף טיפולי. מציאות זו פוגעת ביכולתו של האסיר המשוחרר למצות את זכויותיו, לרבות סיוע בדיור, מציאת עבודה וקבלת טיפול רגשי.

הפתרון המוצע

יש לפעול להסדרת הקשר בין העו"ס הקולט לאסיר, עוד טרם השחרור, ולבחון שילובו בתכניות רלוונטיות ויצירת רצף טיפולי.

על כן, יש לגבש חוזר מנכ"ל לקליטת אסירים משוחררים במשרד הרווחה והביטחון החברתי, ולשקול תיקון נוהל מספר 1036-20, "הפעלת מערך העבודה הסוציאלית בשב"ס", ברשות בתי הסוהר. התהליך דורש שיתוף פעולה בין העובד הסוציאלי בבית הכלא, לבין העובד הסוציאלי לשיקום האסיר במחלקה לשירותים חברתיים (עו"ס קולט), במקום מגוריו המיועד של האסיר המשוחרר. יש לקבוע נהלים להיכרות ראשונית של העו"ס הקולט עם האסיר המשוחרר טרם השחרור, וכן ליצירת קשר בר קיימא לאחר שחרורו של האסיר.

צעדי שיקום בכלא ובקהילה

מדיניות וחקיקה

דיוור

אתגרים

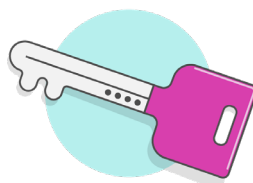
קורת גג היא קריטית בתהליך השיקום של אסיר משוחרר. אסירים משוחררים רבים משתחררים ללא דיוור, ומוצאים את עצמם "מתגלגלים" בין ספות, ישנים וחיים ברחובות. במציאות זו, הם אינם יכולים לשקם את חייהם וליצור רצף תעסוקתי. לעיתים, אסירים משוחררים יעדיפו לשוב לבית הכלא, שם הם מקבלים קורת גג, מזון וכ'.

אסירים משוחררים זכאים לסיוע בשכר דירה מטעם משרד הבינוי והשיכון, ואולם, מדובר בהליך בירוקרטי, אותו מתחיל האסיר לאחר שחרורו, ואין עבורו פתרון מיידי (ההליך מחייב חתימה של רש"א על טופס התחייבות לליווי אינטנסיבי, והיא לא נכנסת לבית הכלא). לאחר שחרורו של האסיר מהכלא, הוא שוקע בחובות אשר תפחו במהלך המאסר, ובמצב הישרדותי זה, דרכו חזרה לכלא סלולה. כמו כן, אסירים משוחררים אינם זכאים לדיוור ציבורי.

הכתרון המוצע

כדי לסייע לאסירים משוחררים בנושא הדיוור, יש להתחיל את התהליך הבירוקרטי לקבלת סיוע בתשלום שכר דירה בין כותלי בין הכלא. לקראת שחרורו של האסיר, יש להקצות עו"ס אשר תסייע לאסיר להגיש בקשה לסיוע, וכן, תסייע לו למצוא מקום מגורים זמני במקרה הצורך. עוד ניתן לבחון את הרחבת הזכאות לדיוור ציבורי לאסירים משוחררים.

על כן, מוצע לתקן את נוהל מספר 1036-20, "הפעלת מערך העבודה הסוציאלית בשב"ס", כדי להסדיר תהליכים בירוקטיים הקשורים בקבלת סיוע בתשלום שכר דירה, בליווי המערך הסוציאלי של שב"ס. כמו כן, מוצע לתקן את נוהל 08/05 של משרד הבינוי והשיכון, "הקצאת דירות בשכירות בדיוור הציבורי", ולבחון הוספת אוכלוסיית האסירים המשוחררים לזכאים לדיוור ציבורי.

צעדי שיקום בכלא ובקהילה

מדיניות וחקיקה

תכניות תעסוקתיות

אתגרים

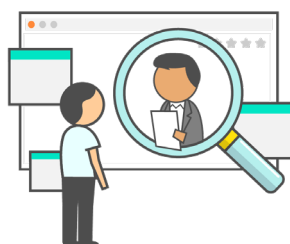
מציאת עבודה והיכולת להתמיד בה היא קריטית לצורך שיקומם המלא של אסירים משוחררים, אך אלו מתקשים להשתלב בתעסוקה חוקית לאור החסמים הייחודיים העומדים בפניהם. אסירים רבים מגיעים משכבות סוציו אקונומיות נמוכות, ללא הכשרה מקצועית, עם פגיעות רגשיות ונפשיות לא מטופלות, ועם הצורך להסביר מה עשו בשנים האחרונות. האסירים המשוחררים, שיוצאים מכותלי הכלא עם חובות, עיקולים על חשבונות הבנק ואתגרים קיומיים בוערים, כדוגמת מקום לינה, אוכל ושיקום אספקטים שונים בחייהם, מתקשים למצוא עבודה חוקית ביום שחרורם מהכלא, שתאפשר להם לכלכל אותם ואת משפחתם בכבוד.

כיום, אין תכניות או מענים ייעודים בקהילה בתחום התעסוקה לאסירים משוחררים, למעט השירות של רש"א ושל לשכות התעסוקה. מענים אלו לא מאפשרים טיפול ייחודי, מקיף ומיידי בצורך האקוטי של האסירים המשוחררים במציאת עבודה, לצד התחשבות בשלל החסמים הייחודיים העומדים בפניהם. כמו כן, סיוע בנושא זה לאחר השחרור הוא בלתי מספק, שכן האסיר המשוחרר צריך לדאוג לאוכל, דיור ויתר צרכיו הבסיסיים, שלו ושל משפחתו, מרגע צאתו ממאסר.

הפתרון המוצע

כדי לסייע לאסירים המשוחררים במציאת עבודה, יש להתחיל ולהציע סיוע מקיף בתוך כותלי בית הכלא, בשיתוף פעולה מלא של משרד העבודה. כמו כן, חשוב שהסיוע והליווי של משרד העבודה, שיתחיל בין כותלי הכלא, יתבצע באופן רציף גם לאחר שחרורו של האסיר, בקהילה. אנחנו מציעים כי מינהל תעסוקת אוכלוסיות במשרד העבודה, אשר פועל להגדלת שיעור ואיכות התעסוקה של אוכלוסיות מגוונות, ומפעיל ומפתח תכניות תעסוקה חדשניות, וכן עשרות מרכזי הכוון ברחבי הארץ, יקבל אחריות על אוכלוסייה נוספת - אוכלוסיית האסירים המשוחררים. יצוין כי למינהל יש ניסיון בפיתוח מענים לאוכלוסיות מיעוט במדינה.

על כן, אנו מציעים להוסיף "אסירים משוחררים" לקטגוריות של "אוכלוסייה מוחלשת" במינהל תעסוקת אוכלוסיות במשרד העבודה, ולפעול לפיתוח תכניות תעסוקה ייחודיות עבורם, תוך שילוב מתן הסיוע כבר בעת המאסר. יש לבחון פיילוט במרכז הכוון רלוונטי שפועל כבר היום, ולגבש נוהל לעבודה בתוך בתי הכלא.

דברי סיכום

במסמך שלפניכם פרסנו חזון ותוכנית פעולה לקידום שיקומם של אסירים משוחררים בישראל. מטרתנו היא ליצור מסלול שיאפשר לאסירים לצאת ממעגל הפשיעה ולהפוך לאזרחים שיתרמו לחברה, ויחיו חיים מלאים ומשמעותיים.

עמותת קאמבק הוקמה לפני 5 שנים, ושמה לה למטרה לסייע לאסירים משוחררים בשיקום, וזאת לאור הנתונים הקשים על רצידיביזם בשיעור של 40%. במהלך התכניות לשיקום האסירים שהפעילה העמותה, נחשף לפנינו כי גם אסירים אשר מלאים במוטיבציה להשתקם, על אף בעיות רגשיות, נפשיות, כלכליות ובריאותיות שמלוות אותם, נתקלים בחומה בצורה של בירוקרטיה, סטיגמות חברתיות וקושי אמיתי וכנה לעלות את חייהם על המסלול ולחיות חיים טובים ונורמטיביים.

בתכנית זו הצגנו שישה תחומי מפתח הדורשים התייחסות מקיפה: הנפקת מסמכי זיהוי, יידוע והסדרת חובות, העברת מידע רפואי תוך שמירה על רצף טיפולי, סיוע בדיר, סיוע במציאת עבודה וטיפול סוציאלי מתכלל. הפתרונות המוצעים כוללים שינויים בחקיקה, גיבוש נהלי עבודה בין משרדיים ודיוק הדרך של רשויות שונות במדינה למלא את אחריותן כלפי אוכלוסיית האסירים המשוחררים.

בהתאם לניסיוננו ולעדויות של אסירים משוחררים, כדי שתהליך השיקום יהיה אפקטיבי, הוא צריך להתחיל עוד בתקופת המאסר, ולהמשיך לאחר השחרור לקהילה. שיתוף הפעולה בין מערכות הכליאה, הבריאות, העבודה והרווחה הוא המפתח לשיקום יעיל יותר לאסיר הבודד, ולחברה בריאה ובטוחה יותר לכולנו.

כולנו תקווה כי המחוקקים ורשויות המדינה השונות ישכילו לשלב ידיום וליצור חברה בריאה ומתוקנת, אשר מסייעת לשכבות שונות באוכלוסייה, ומחוייבת בצורה אמיתית וכנה לשיקום.

חברת זו נכתבה לעילוי נשמת ארן גורן ז"ל

ארן היקרה כל כך,

עזרת לאנשים שכולם מפחדים וחוששים מהם, נתת להם תקווה גשר לשינוי ויצרת עבורם מרחב בטוח יותר. במקום הכי מוגן, בבית של אמא, אחרי שביטלת את החופשה בצפון כדי לעזור לה, נרצחת בדם קר.

ראיתי אותך בשנתיים האחרונות פורחת, נתת יד וכתף לאין ספור אנשים, מהמוחלשים ביותר במדינה שלנו, האמנת בהם ונתת להם תקווה. ראית את הטוב שלהם, כאשר אף אחד אחר לא ראה, אפילו אני. נלחמת כמו לביאה כדי לאפשר להם הזדמנות שנייה, ואת לא קיבלת את ההזדמנות הזו.

הדלת במשרד לא תיפתח יותר כשאת עם משקפי שמש וקפה, לא נסע יחד מהנגב לגליל לבתי כלא ולהסביר לצוות ולאסירים איך לא לחזור לשם. לא תלכי לביטוח לאומי ותצעקי עליהם שהם לא יודעים את העבודה שלהם. לא תראי את תוצאות התהליכים המדהימים שהתחלנו ביחד, אבל את זרעי האמונה שהיו בך, זרעת אצל מאות אנשים בדרך והם יעבירו אותם הלאה.

אני כבר מתגעגע לקבל שיחת טלפון ממך על עוד מקרה לא הגיוני בעליל שהבירוקרטיה הישראלית יצרה, על מקרים אבודים שמגיעים אלינו ואיך את הולכת לעשות הכל בשביל לעזור לאדם הזה ולא משנה מה.

השארת חור ענק בלבי ואצל רבים, הכאב חד ולא מרפה. לפיד התקווה שהפצת יישאר אצל כולנו, ואנחנו נעביר אותו הלאה.

באהבה וגעגוע.

מתן הלוי

מנכ"ל "קאמבק"

"היי ארן,

קודם אני אתחיל בזה שאני אבקש סליחה ממך על זה שלא עניתי.

לא עניתי בגלל שלא רציתי לענות, התביישתי להגיד לך ולספר לך איפה אני עומד כרגע בחיים שלי. אחרי ניסיונות קשים לחזור למוטב בחיים שלי, הכל נכשל. אני יודע שניסו לעשות הכל, ובמיוחד אני ניסיתי הכל מהכל, אבל אין מה לעשות לא התקבלתי לחברה ולקהילה בחוץ, כל מקום שהגעתי קיבלתי ברקס מפה ועד קנדה.

אני יודע בתוך תוכי שניסיתי הכל מהכל ופשוט טרקו לי דלתות בפנים. העדפתי לחזור לחיים שהייתי בהם, עכשיו טוב לי, אני מרוויח את הכסף שלי, אני מקובל ליד החברים שלי, ולא כמו שהיה לפני שכל מה שאני עושה פשוט מסתכלים עליי בעין לא טובה בגלל העבר שלי, ושופטים אותי.

... עכשיו אני רוצה להגיד לך תודה רבה על הכל, על זה שלא ויתרת עלי לשנייה אחת, על זה שהיית איתי בכל מצב, גם כשהייתי באשפוז וגם כשהייתי במקומות השפלים. אדם כמוך לא פוגשים כל יום, אדם כמוך אין ברחוב ואין במקומות עבודה ואין בשום מקום אחר "טוב" שחיפשתי בזמן הזה. אני מאוד מצטער, מבקש סליחה ממך, ובעיקר מעצמי, אבל זה המקום היחיד שאני מקובל בו.

שוב פעם ארן תודה לך ותודה לכל עמותת קאמבק על הליווי האדיר הזה. תודה תודה תודה לכם על הכל הכל ושוב פעם סליחה גדולה ממך וסליחה ענקית מעצמי!

אני אוהב ומעריך אותך על הכל,

תודה רבה ארן"

עדות מעובר חוק שקיבל סיוע מארן גורן ז"ל

פרטי התקשרות

ליצירת קשר עם עמותת קאמבק:

מנהל עמותה מתן הלוי

MATAN.HALEVY@COMEBACK.ORG.IL

טלפון 055-688-5497

אתר www.comeback.org.il

פייסבוק www.facebook.com/comebackil